

Escoles gironines del segle XVIII

per
Josep M.ª Marquès

La nostra informació sobre escoles de primeres lletres al s. XVIII és ben petita i deficient. Si llavors s'hagués procedit a un control burocràtic (públic o privat) del sector, ara tindriem documents per escorcollar. Però el grau tot just incipient d'institucionalització de l'ensenyament primari al segle de les Llums no es prestava massa a crear la documentació que ara desitjaríem.

Es fa imprescindible, per tant, espigolar mencions ocasionals del tema a les fonts més disperses. La nostra familiaritat amb les eclesiàstiques ens permet d'assenyalar-ne algunes.

Sigui la primera la d'aquell mestre d'Avinyonet de Puigventós documentat el 1717 i el 1727 per raó d'haver assistit a enterraments junt amb la clerecia. Un propietari rural ha deixat testimoni de la seva existència en anotar al llibre de comptes del seu mas el ral de plata que li donà per haver participat als funerals de familiars seus i que arrodoniria els migrats ingressos que llavors donava l'ensenyament (1).

M'ha semblat d'interès remarcar l'existència d'escola a un poble petit. Potser els historiadors locals aniran recollint testimoniatges anàlegs i sabrem quina era la situació real de les nostres comarques pel que es refereix a possibilitats d'instrucció.

Aquestes no eren excessivament escasses, a judici del bisbe gironí Bastero. Segons un informe seu a la Santa Seu, datat del 1732, «in pluribus parochiis constitutus est ludi magister qui et in multis Grammaticam docet» (2). Llàstima que no s'hagin pogut trobar les impressions personals que el mateix prelat escriví de cada poble i que —segons l'informe citat— comprenien anotacions sobre l'activitat del mestre i sobre el caràcter dels alumnes més espavilats, recollides tal vegada amb intenció d'orientar-los cap als estudis eclesiàstics. Però el bisbe, que havia visitat poble per poble, ens assegura que abundaven els mestres de primeres lletres, i que molts d'ells ensenyaven també gramàtica (2 bis).

El procés de fundació d'escoles caldrà estudiar-lo a partir de les fonts d'història local. Nosaltres hem trobat referència a un intent —fallit, pel que sabem— de fundació d'un col·legi d'escolapis a la Bisbal el 1762 (3). La

(1) Avinyonet de Puigventós, Arxiu familiar Comelles, **Llibre de mi, Pere Comellas**, sense foliar.

(2) Baltasar Bastero, informe «ad limina», 1732: **Arxiu Vaticà, Relaciones dioecesium**, Gerunden.

(2 bis) Ja el bisbe Taberner escrivia el 1725. «En algunas parroquias havem experimentat ab singular fruyt en aquesta matèria, que tenen un mestre que a mes de ensenyar tots los dias la Doctrina als petits en lo Estudi, va seguint las casas de la parroquia, estant en ellas set o vuyt dias...»; **Instrucció pastoral per lo bon govern de las parroquias del bisbat de Gerona**, n.º 58.

(3) Arxiu Diocesà de Girona, registre U 282 sense foliar, acte de 15 de març de 1762.

iniciativa la portà l'Ajuntament, que fou autoritzat pel bisbat a aplicar la finalitat docent els rèdits d'una pia almocina fundada per Clara Canija i Guillem Malver. Els regidors, posats en contacte amb l'orde escolàpia, concordaren les línies bàsiques del règim del col·legi, on s'ensenyarien primeres lletres i gramàtica; finalment el bisbe donà llicència per a obrir la casa. Però en tot el període 1760-1800 no hem sabut trobar als registres del vicariat ge-

neral una altra llicència d'aquesta mena, de forma que cal considerar com a absolutament excepcional la que acabem de ressenyar.

En canvi, les llicències per a ensenyar primeres lletres expedides pel Vicari General foren relativament nombroses entre el 1770 i el 1785. Es tractava exactament de permisos «de enseñar primeras letras y doctrina cristiana» que es concedien després de superar un examen al bisbat.

Heus ací el detall de les llicències concedides:

Data	Nom, qualificació i naturalesa	Destinació
U 283(4)	Agustí Vilanova, prev. n. s. Miquel de Viver (Solsona)	Arenys de Munt (EP)
1770, V, 25	Joan Sanglas, n. Arbúcies	Pineda (EP)
1770, VII, 5	Josep Patllar, estudiant, n. Barcelona	Girona
1770, VIII, 27	Pere Buch i Riu	Malgrat
1770, X, 30	Josep Vergés, n. Anglès	Les Planes (Par)
1771, VII 8	Josep Patllar, estudiant, n. Barcelona	Cassà de la Selva (EP)
1772, VII, 28	Josep Casellas, n. Garriguella	Hostalric (EP)
1771, X, 31	Baldiri Moner, n. Castelló d'Empúries	St. Pere Pescador (EP)
1772, I, 13	Vicenç Ferrer, escolar, n. Gahuses	Cornellà (Par)
1772, I, 28	Josep Botllan, n. Calonge	Verges
1772, I, 29	Andreu Palou, prev., n. St. Hipòlit de Voltregà	Arbúcies (EP)
1772, IV, 13	(Sense nom)	Torroella de Montgrí (EP)
1772, IV, 18	(Sense nom)	Figueres
1772, VIII, 9	(Dos permisos)	
1772, IX, 26	Antoni Pujol, prev., n. Peramola (Urgell)	Sta. Coloma de Farners (EP)
1772, X, 3	Josep Casalives, escolar, n. Canet de Mar	St. Pol de Mar (Par)
1773, I, 19	Josep Escarrà, escolar, n. Pineda	St. Pol de Mar (Par)
1774, VIII, 5	Juan Pelegrí, n. La Bisbal	St. Pol de Mar (Par)
1774, VIII, 7	Jaume Bosch, n. Girona	St. Pol de Mar (Par)
1774, IX, 27	Josep Cerarola, n. Les Planes	Les Planes (Par)
1774, X, 2	Joan Junyer, n. Castelló d'Empúries	St. Pere Pescador (Vila)
1774, XI, 10	Josep Solers, n. Rupià	Castelló d'Empúries (Vila)
1775, III, 25	Esteve Melús, n. Olot	Olot (Vila)
1775, V, 2	Pablo de Pedrajas, clérigo, n. Granada	Torroella de Montgrí
1775, VII, 4	Josep Suñer, n. Barcelona	St. Pere Pescador (Vila)
U 284		
1776, VI 11	Joan Castañer, n. Anglès	La Cellerà d'Anglès
1777, III, 12	Josep Diuenge, n. Castelló d'Empúries	Cadaqués
1777, VII, 12	Pere Matheu, escolar, n. Castelló d'Empúries	Cassà de la Selva (EP)
1779, I, 11	Pere Pijcan, clergue, n. Vall-llobrega	St. Pol de Mar
1779, X, 30	Miquel Vilaví, escolar, n. Olot	Aquellana (Par)
1779, XII, 13	Francesc Hortosa, escolar, n. Castelló d'Empúries	Celrà
U 285		
1782, V, 30	Vicenç Trull, n. Figueres	Arbúcies (EP)
1782, XII, 10	Pau Comas, escolar, n. St. Feliu Sasserra (Vic)	La Cellerà (EP)
1783, V, 26	Salvi Garolera, n. St. Hilari Sacalm	Hostalric (EP)
1784, V, 31	Francesc Butiñà, n. Figueres	Figueres

(4) les sigles U 283-285, inserides a la llista que segueix es refereixen a la numeració de registres de l'Arxiu Diocesà de Girona, sense foliar. Amb tot, és fàcil de localitzar els documents citats, ja que s'hi troben ordenats segons les dates d'expedició,

TRATADO DEL ORIGEN, Y ARTE DE ESCRIBIR BIEN.

ILUSTRADO

CON VEINTE, Y CINCO LAMINAS.

O B R A U T I L I S I M A

PARA QUE

ASI MAESTROS, COMO DISCIPULOS,
Y QUANTOS SE HALLAREN ESTUDIOSOS DE ESCRIBIR BIEN,
puedan con facilidad aprender todas las formas de Letras, que usamos
en España modernas, y antiguas: Griegas, Hebreas, Syriacas,
Caldeas, Samaritanas, Arabes, &c.

DEDICASE

AL REY NUESTRO SEÑOR
DON CARLOS TERCERO,

(QUE DIOS GUARDE.)

SU AUTOR

EL R. P. Fr. LUIS DE OLOD BIBLIOTECARIO DEL REAL
Convento de Santa Madrona de PP. Capuchinos de Barcelona.

CON LAS LICENCIAS NECESARIAS.

BARCELONA: En la Imprenta de Carlos Saperá, Librero, en la calle de la Librería.
Año 1768.

A costa de Francisco Bafols, y Bafols, Hermano del Autor.

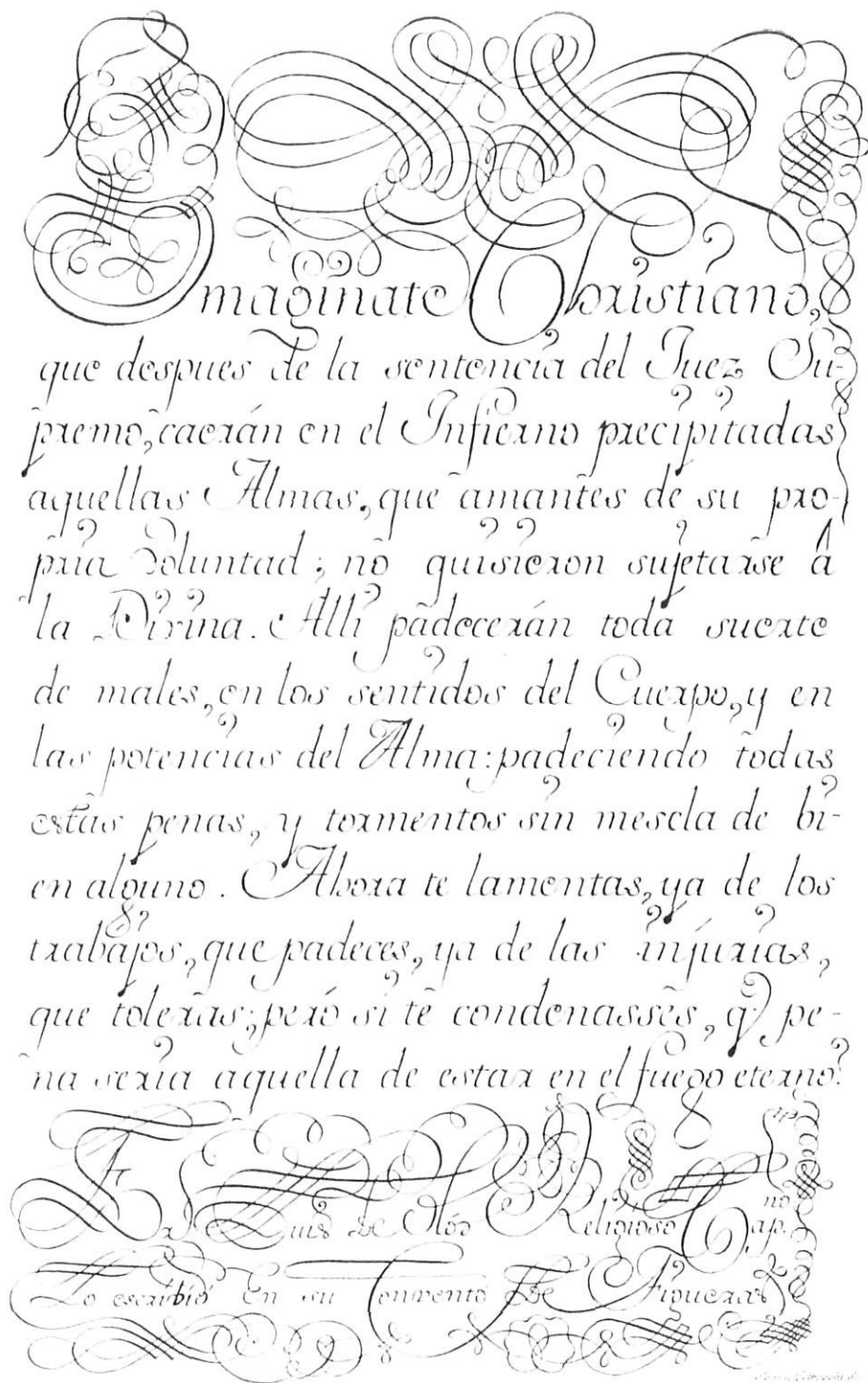
La importància que tenia a la pedagogia del s. XVIII l'aprenentatge de la cal·ligrafia justifica que hom cridi l'atenció sobre l'obra del P. LUIS DE OLOT, OFM Cap, Tratado del origen y arte de escribir bien, ilustrado con veinte y cinco láminas, Barcelona 1768.

És significativa la data en què el bisbat comença a expedir les llicències, tres anys després de l'expulsió dels jesuïtes. L'ensenyament començava a ser tingut com a políticament important. No seria gens estrany que la invitació a controlar la preparació dels mestres hagués arribat al bisbe des de la cort reial (4 bis).

(4 bis) Vegeu la problemàtica que aquesta mena de certificacions comportava a la diòcesi de Barcelona a F. TORT MITJANS, *El obispo de Barcelona Josep Climent i Avinent (1706-1781)*, Barcelona 1978, pp. 86-88.

El nombre relativament reduït de llicències expedides fa pensar que la norma no es referia a tots els mestres. Tal vegada la llicència d'ensenyar la necessitaven només els que es proposaven exercir fora del seu poble d'origen, situació que és la de tots els individus de la llista anterior, amb soles dues excepcions.

No existeix, pel que es desprèn del text de les llicències, un nivell mínim de preparació acadèmica que calgui haver seguit per a l'exercici del magisteri. Si hi ha tres preveres i dos clergues, que tindrien els estudis eclesiàstics,

Una de les làmines del Tratado del origen y arte de escribir bien. El seu autor les escrigué per servir-se'n en el mestratge que exercia a Figueres.

abunden també els «escolars», que haurien seguit estudis d'Humanitats; però de la majoria no s'arriba a consignar aquesta dada, i es pot sospitar que no haurien passat gaire més enllà del que es podia aprendre a una escola primària.

Són justament els clergues els que procedeixen de fora diòcesi i mostren així la més gran

mobilitat; els altres no arriben a canviar de bisbat. D'entre aquests mestres autòctons una bona part són de procedència empordanesa, i encara és significatiu que cinc procedeixin justament de Castelló d'Empúries. ¿Tradició docent o signe de nivell cultural més il·lustrat? Caldria examinar altres indicis que poguessin

abonar una diferenciació comarcal dels nivells culturals.

¿Quin caràcter tenen les escoles on es proposen d'ensenyar els peticionaris? A la llista anterior hem assenyalat amb EP aquelles escoles que les llicències designen com a «estudi públic». Aquest nom indica una mena d'institució reconeguda, oberta a tothom, i permanent. En el cas de Torroella de Montgrí, la llicència afegeix que es tracta d'una plaça vacant, que es proveirà per oposició. Amb tot, queda per investigar la vinculació o dependència d'aquests estudis públics respecte dels ajuntaments o d'altres institucions. En els altres casos, el document d'autorització parla senzillament de «l'estudi de la vila de N», o de la «parròquia de N». Quan s'esmenta la parròquia, ho fem notar amb la sigla «Par». Però no tenim pas fonaments per pensar que es tractés d'escoles dependents de la institució parroquial; tampoc no ens consta que s'hagi d'excloure aquesta possibilitat. Les autoritzacions per Girona i Figueres no parlen del caràcter de l'escola; ens

inclinariem a pensar que foren donades a persones que pensaven obrir acadèmies privades.

El control dels mestres per mitjà dels exàmens i autoritzacions que hem ressenyat degué anar-se afluixant progressivament. Mentre passaven els anys degué créixer el nombre d'escoles; en canvi baixa el volum de llicències concedides. És simptomàtic que les dues darreres autoritzacions no es donessin després d'examen, sinó que es basaren en un informe d'aptitud expedit pel rector de la parròquia. Les classes dirigents es desinteressaven de la instrucció primària i tardarien un bon lapse de temps pretendre'n de nou el control. Creiem que aquestes dades, i d'altres investigacions que la seva lectura pugui suscitar, seran útils per a anar emmarcant l'activitat del pedagog nostre del s. XVIII, Mn. Baldiri Reixach, mestre d'escola a la parròquia d'Ollers, l'obra del qual està tornant a interessar seriosament els historiadors de la pedagogia, a partir de l'edició del volum segon de la seva **Ensenyança de Minyons**, preparada per en Salomó Marquès (5).

(5) Salomó MARQUÈS I SUREDA: **Estudi i transcripció de les Instruccions per a l'ensenyança de minyons de Baldiri Reixach (Manuscrit 136 de la Biblioteca del Seminari de Girona) Tomo segon**: Memòria de llicenciatura del Departament de Ciències de l'educació. Facultat de Lletres; Universitat Autònoma de Barcelona, 1978.